

Hermes nyt 1974

Fr. VII og Mercur

Af Stig Andersen

Historisk gennemgang

Ca. 1½ år før frimærkets indførelse i Danmark havde Ferslew på begæring af fodpostkontorets daværende leder, Bartholdy, udfærdiget to frimærkeudkast. Det danske våben og Fr. VII i uniform. Begge mærkebilleder inspireret af Bartholdy.

Udkastene blev den 7. november 1849 sendt til generalpostdirektøren – Danneskiold-Samsøe – som svar på dennes brev af 13. oktober 1849. I følgebrevet anbefaler Bartholdy mærket med det danske våben, idet »H. M. Kongens Portræt er dyrere og ved Kongeskifte jo skulle forandres og de anskaffede Exemplarer kasseres.«

Forslagene blev ikke godkendt til frimærker, men et blyantrids bag på det ene af dem (formentlig udført af Danneskiold-Samsøe) angav i enkle streger det hovedmotiv, der senere førte til udfærdigelse af Danmarks første frimærke, Fire R.B.S.

Da dette frimærkes møntbetegnelse imidlertid kun svarede til kongerigets og ikke tillige angav værdien i tysk mønt, rejste der sig fra visse kredse i Slesvig, Holsten og Lauenborg en ret skarp kritik mod dette forhold, hvilket medførte – da man fra højere sted såvidt muligt ønskede at stille sig imødekommende overfor kritik af denne art – at man anmodede Ferslew om at indføre værdibetegnelsen i både dansk og tysk mønt på det 8 Sk. mærke han af generalpostdirektøren havde fået til opgave at give udkast til. Derudover ønskedes udkast til et nyt 4 Sk. mærke – også dette med dansk og tysk møntbetegnelse.

Inden arbejdets endelige udførelse døde Ferslew i april 1852 – kun 51 år. Hans enke – Lassenia Ferslew – indsendte den 4. maj 1852 de ønskede udkast til de nye frimærker – Fr. VII og Mercur til generalpostdirektionen.

Disse blev – uvist af hvilken grund – først et år senere, 14. juni 1853, oversendt finansministeriet til udtalelse. Allerede 4 dage senere – den 18. – meddelte ministeriet, at man ikke skønnede der for tiden var behov for udstedelse af et 8 Sk. frimærke, og at det efter ministeriets formening savnedes fornøden hjemmel hertil i postloven.

Der har således ikke hverken fra generalpostdirektionen eller fra finansministeriets side været rejst nogen indvending eller kritik mod valget af mærkebillederne. Busten af Fr. VII ligner til forveksling mønten 1 Rigsbankdaler Sølv, der blev præget 1849 og gengivelsen af Mercur med vingehatten synes ikke at afvige væsentlig fra de græske Hermes-mønter. En vis forsigtighed i valg af motiv forekommer at have været til stede. Det er overvejende sandsynligt, at det er Danneskiold-Samsøe, der har bestemt mærkebillederne.

Derfor er den opfattelse, der hidtil har gjort sig gældende, at kongen skulle have modsat sig at blive foreviget på frimærker, bl. a. fordi det var upassende, at kongens billede blev »annulleret« lidet sandsynlig. At Mercur skulle være en mere eller mindre vellykket karikatur af grevinde Danner savner ethvert reelt grundlag.

Ferslew endsige Danneskiold-Samsøe ville næppe, hvis man havde været kendt med kongens indstilling, i 1852 have gentaget, hvad der i 1849 var blevet afvist. Derimod synes det nærliggende at antage, at det var det ret spændte forhold, der herskede mellem Danneskiold-Samsøe og den daværende finansminister, rigsgreve Wilh. Sponneck, der var den egentlige årsag til, at mærkerne aldrig blev udsendt.

Finansministeriet mente i modsætning til generalpostdirektionen, at bestemmelse om udstedelse af nye frimærker måtte træffes af ministeriet, mens Danneskiold-Samsøe forgæves gjorde forestilling om, at postvæsenet havde større indsigt forsåvidt angik bedømmelsen af behovet for nye frimærkeværdier. – Henvendelsen angående et nyt 8 Sk. mærke blev flere gange rettet af Grosserer-Societetet, men blev ved fremlæggelse for finansministeriet afslået hver gang.

Det er derfor forståeligt, at enkefru Ferslew og med hende Danneskiold-Samsøe forholdt sig passive, afventende en mildere kurs. Denne opstod, da Regnar Westenholz i december 1859 afløste Sponneck som finansminister.

Ifølge referat fra rigsdagsdebatten blev det klart for enhver, at der kun ville blive tale om en gæsteoptræden, da Westenholz bl. a. på grund af et svageligt helbred ikke ønskede at være minister, men som sagen stod »ville bringe dette Offer.«

Man kan forstå, at fru Ferslew nu øjnede en ny chance, dels blandede den nye finansminister sig ikke i generalpostdirektionens frimærkepolitik, og dels var han en personlig ven af Fr. VII.

I hast blev den gamle gravure af Fr. VII og Mercur fra 1852 fundet frem. Ark med 12 stk. Fr. VII og 12 stk. Mercur blev trykt og tilsendt Danneskiold-Samsøe. – Den gamle arkstørrelse fra 1852 à 16 stk. blev sandsynligvis ændret af hensyn til regnskabet, idet 12 mærker à 8 Sk. var lig 1 Rigsbankdaler og 4 Sk. arket lig $^1/_2$ Rigsbankdaler. Uden tvivl er det generalpostdirektionen, der har foreslået denne arkstørrelse.

Imidlertid tyder meget på, at Westenholz ikke nåede at få udkastene forelagt, medens han var finansminister, da han efter kun 71 dage som finansminister fratrådte den 24. februar 1860.

Sikkert har det været en stor skuffelse for fru Ferslew, men tilsyneladende tog hun det ikke mere tungt end hun samme år lod fremstille yderligere et antal ark Fr. VII og Mercur. Oplaget denne gang ca. 650 ark af hver værdi, trykt på den

litografiske hurtigpresse mod det første oplag i 1860 ca. 50 ark, der var trykt på håndpresse, lader ane, at hun ikke var til sinds at indsende de sædvanlige få prøveark til generalpostdirektionen, men at en større kreds skulle have mulighed for at kunne udtale sig, og derved indirekte lægge pres på den nuværende minister – overlæge, universitetsmanuduktør og praktiserende læge C. E. Fenger.

Det lykkedes ikke for fru Ferslew. Formodentlig fordi Fenger vitterlig havde meget at tage vare på, men måske også fordi han ikke var hertugdømmerne særlig venlig stemt, og derfor fandt det urimeligt at imødekomme dem med frimærker med tysk møntbetegnelse. – I øvrigt havde man allerede i 1854 løst dette sprogproblem ved at udgive 4 S. mærket, hvor såvel møntbetegnelsen og sideteksterne var forkortelser, der læstes lige godt på tysk og dansk.

På samme tidspunkt gjorde en vis utilfredshed sig gældende, at værdiangivelsen på frimærkerne ikke fremtrådte tilstrækkelig tydeligt, hvorfor man overvejede at fremstille helt nye frimærker, hvor værdiangivelsen og den øvrige inskription skulle være mere iøjnefaldende. Dertil, at de skulle være perforerede, idet man havde indledt en orienterende undersøgelse, hvorvidt den svenske grev Sparres gennemprikningsmaskine kunne benyttes til de danske frimærker.

Det blev overdraget kunstmaler Olrik at udarbejde forslag til disse nye frimærker. – I skrivelse af 15. september 1862 blev tegningen til den senere 1864-udgave godkendt.

Fru Ferslew må have været vidende om, at man havde påtænkt udgivelsen af nye frimærker, idet hun i 1862 til generalpostdirektionen atter indsender sine Fr. VII og Mercur udkast. – Denne gang er undertrykket udført i ny gravure, medens mærkebillede og inskription er den gamle gravure fra 1852.

Oplaget er iflg. Berger-Levrault & Sohn »Beschreibung der bis jezt bekannten Briefmarken« Strassburg 1864 angivet at være 1200 ark à 20 mærker. Det må anses for givet, at et oplag af denne størrelse ikke var tiltænkt generalpostdirektionen alene. Muligt har fru Ferslew tilsendt betydende personer et ark hver, bl. a. er det ikke urimeligt at antage, at hvert enkelt medlem af Grosserer-Societetet ligeledes har fået et ark. Den relativ hyppige forekomst af dette mærke i udlandet kunne tyde derpå.

Mærkerne blev heller ikke denne gang godkendt – blandt andet måske fordi fru Ferslew ikke var vidende om kravet til de nye frimærker.

Et stykke historie er skrevet om vore mest omstridtet essays, men også om en kvinde, der ikke gav op.

Beskrivelse af mærkerne

Fælles for alle fire tryk:
Utakkede, uden vandmærke, uden gummi, ret tykt papir.

1852

Fr. VII Mærkerne er trykt på håndpresse i ark à 16 stk. Kendetegn: Mærkerne har fælles randlinie – det bedste kendetegn på denne udgave. Punktet mellem RBS og $2^1/_2$ er blevet til et skævt kolon. – M. i F.R.M. er, hvor de to midterstreger

mødes, blevet usædvanlig spids. – Den nederste skravering på halsen ender mod nakken med to brune pletter. – Undertryk tykke grønligblå linier. – Farve klar, varm rødbrun.

Mercur Som Fr. VII på nær M i F.R.M. og halsskraveringen. Herudover: En farveplet (som en grat) over S i POST.

Oplagsstørrelsen, der iflg. Berger-Lavrault er oplyst at være 3 ark – altså 48 stk. af hver værdi – kan ikke være rigtig, idet jeg på én gang har været præsenteret for 41 stk. Fr. VII. Mange må i årenes løb været gået tabt, hvortil kommer de mærker, der sidder rundt omkring i samlinger. – Det er muligt, endog sandsynligt, at de 3 ark refererer sig til mærkerne uden undertryk. – Disse skulle jo kun vise, hvorledes den brune farve var uden forstyrrende undertryk.

At prøvetrykstenen skulle indeholde f. eks. 4 × 16 mærker er fra tekniker-side afvist. – Imidlertid må man kunne slutte sig til, at oplaget ikke har været over 25 ark, dels fordi man kun yderst sjældent på en håndpresse trykte over dette antal, og dels fordi disse mærkers farveintentitet ikke tyder på et større antal ark, og endelig at generalpostdirektionen næppe havde brug for mere end maximum 15 à 20 ark af hver værdi.

1860 I

Mærkerne er trykt på håndpresse i ark à 12 stk. Kendetegn: Mærkerne er adskilte, altså randlinie om hvert mærke. – Undertryk tykke blegblå linier. Farve lys matbrun u/rødt. – Fr. VII halsskraveringen ender uden 1852' 2 pletter.

Berger-Levrault har angivet oplaget 1860 til 700 ark af hver værdi. Der har således ikke været skelnet mellem, hvorvidt de var trykt på håndpresse eller på den litografiske hurtigpresse.

Oplaget for denne udgave – trykt på håndpresse – må anses at være maximum 50 ark af hver værdi. Dette mærkes sjældne forekomst underbygger teorien om et meget lavt oplag.

1860 II

Mærkerne er tryk på litografisk hurtigpresse i ark à 12 stk. som 1860 I. Kendetegn: Farve trist mørkebrun. – Fr. VII En tydelig rund plet udfor øret. Øjenbrynet blevet til en kort tyk streg. – Detaljer i skægget totalt forsvundet. – Mercur Halsskraveringerne grove og plumpe. – Øjet ofte dækket af farve. – I det hele fremtræder mærkerne teknisk ufuldkommen, da finere nuancer i skravering og inskription er gået tabt. Meget tyder på, at det er denne udgave Berger-Levrault har benævnet »Nachdruck«.

Oplaget – jvf. 1860 I – må være resten eller ca. 650 ark af hver værdi.

1862

Mærkerne er trykt på litografisk hurtigpresse i ark à 20 stk. – 10 stk. Fr. VII t.v. og 10 stk. Mercur t.h. anbragt med 4 mærker i 5 lodrette rækker. Kendetegn: Mærkerne er adskilte, altså randlinie om hvert mærke. Undertryk ny gravure tynde

mørkeblå linier – det bedste kendetegn på denne udgave. – Farve svag lighed med 1852-udgaven, men betydelig blegere.

Mercur uden farveplet (glat) over S i POST. – Ikke kolon mellem RBS og 1¼.

Fr. VII Ingen farveplet udfor øret. – Halsskravering som 1860 I.

Parstykker Fr. VII og Mercur sammenhængende altid 1862. – Typisk maskintryk.

Oplaget iflg. Berger-Levrault 1200 ark passer udmærket med dette mærkes alm. forekomst.

Betegnelsen nytryk for 1860 og 1862 udgaverne – ses benyttet af Alfred Jacobsen i NFT 20/9 1912 – er således ikke terminologisk korrekt. For fremtiden bør mærkerne benævnes som: 1852 udgaven – 1860 I udgaven – 1860 II udgaven og 1862 udgaven. – For 1860 vedkommende måske 1. og 2. tryk.

Oplagsstørrelserne:

1852 u/ undertryk muligvis kun 48 stk. af hver værdi.
1852 m/ undertryk formentlig maximum 400 stk. af hver værdi.
1860 I formentlig maximum 600 stk. af hver værdi.
1860 II formentlig 7800 stk. af hver værdi.
1862 sandsynligvis 12000 stk. af hver værdi.

GRØNLAND.
AMERIKANSK
UDGAVE 1945.
Komplet sæt på
førstedags-
kuvert.

Pris kr. 395,-

DANMARK. Samling 4 skilling 1854, 1858 og 1863 med sønderjyske og Slesvig-Holstenske NUMMERSTEMPLER.
I alt 45 forskellige (flere sjældne).

Pris kr. 1.250,-

Samme men med 28 forskellige **kr. 750,-**
Samme men med 16 forskellige **kr. 250,-**

HELGOLAND

Af Helge Witt

Helgoland hører til de områder, som de fleste samlere går uden om, og grunden hertil er sikkert den, at der fra dette land forekommer nytryk i stort antal, så stort, at hovedparten af de Helgolandmærker man træffer på, ikke er originale mærker. Det vil forhåbentlig af nærværende artikel fremgå, at det ikke er så vanskeligt at skille klinten fra hveden, som mange samlere vist i almindelighed antager

1) Officielle nytryk (se afbildning og fodnote).
2) Berliner nytryk. (»Halvofficielle« nytryk.)
3) Leipziger- og Hamborger nytryk. (»Private« nytryk).

De officielle nytryk blev i 1890 fremstillet til Rigspostmuseet i Berlin, ca. 200 stk. af de nævnte værdier. Hovedparten er stadig i museets besiddelse.

Eksistensen af Berliner-, Leipziger- og Hamborger-nytryk skyldes en herr Julius Goldner i Hamborg. Goldner købte allerede i januar 1875 af Helgolands guvernement, resp. postforvaltning, restoplagene af mærkerne i Schillingsmønt – og den 15. januar 1879 erhvervede han yderligere de originale trykplader. I den officielle kontrakt vedrørende købet nævnes det udtrykkeligt, at Goldner »herefter er rets-

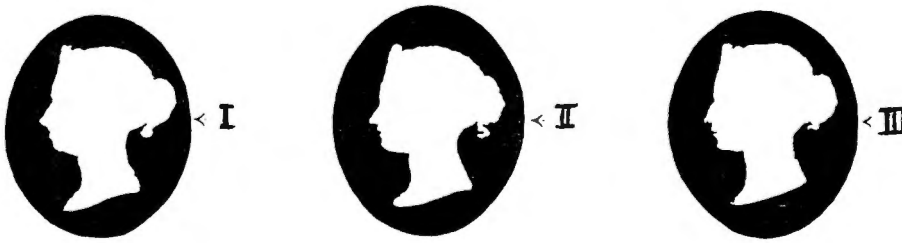
AFA nr.	Værdi	Original	Type		Nytryk
1	1/2 Sch.	blågrøn/karmin	I		ingen nytryk
1a	1/2 Sch.	blågrøn/karmin	II	II	gulgrøn i st. f. blågrøn
2	1 Sch.	karminrosa/mørkegrøn	I	III	type III i st. f. I
3	2 Sch.	lillakarmin/gulgrøn	I	I	karmin/lysegrøn
4	6 Sch.	gråliggrøn/lilarosa »kornet« tryk i rammen	I	I	grøn, blåliggrøn/ mørklilarosa »glat« tryk i rammen
5	1/2 Sch.	grøn/rød. *8 oplag* mellemsvært eller »mønstret« papir	II	II	afvigende farver, Berliner-nytrykkene for det meste på tyndt gennemsigtigt papir. Nytryk på »mønstret« papir findes ikke
6	1 Sch.	karmin/lysegrøn. *4 opl.* mellemsvært eller »mønstret« papir	III	III	kraftigere farver. Inderste rammelinier ofte brudt (»klattede«) Nytryk på »mønstret« papir findes ikke
7	1/4 Sch.	lilakarmin/lysgrøn tyndt eller »mønstret« papir	I	II	tyndt papir (3. oplag) ikke udgivet (restoplag). Nytryk på »mønstret« papir findes ikke
8	1/4 Sch.	lysgr./karm. (»Fejltryk«)	I	II	alm. papir Leipziger- og Hamborger-tryk findes i begge typer, men stærkt afvigende farver. Desuden takningsforskellene
9	3/4 Sch.	lysgr/rosa (papir »mønstr.«)	I	I	
10	1 1/2 Sch.	lysgr./karm.	I	II	
11	1 Pfg.	lilakarmin/grøn	II	II	store farveforskelle
12	2 Pfg.	mørkegrøn/lilakarmin	II	II	
13	5 Pfg.	karmin/grøn			ingen nytryk, udover det særlige oplag på 200 stk. af nr. 17 findes 2 Berliner-nytryk samt 3 Hamborger-nytryk. Kvartslampe nødvendig
14	10 Pfg.	grøn/karmin			
15	25 Pfg.	karmin/grøn			
16	50 Pfg.	grøn/karmin			
17	3 Pfg.	grøn/tegl rød/gul *2 oplag*			
18	20 Pfg.	rød/grøn/gul. *8 oplag*			ingen nytryk, udover det særlige oplag på 200 stk.
19	1 Mk.	grøn/rød/gul			
20	5 Mk.	grøn/rød/gul			

mæssig ejer af trykpladerne og har tilladelse til fremstilling af salg af alle tidligere Helgoland Schillingsmærker«. Når Goldner havde brug for at »supplere« den i 1875 købte restbeholdning, afgav han, via myndighederne på Helgoland, bestilling på de ønskede mærker – han kunne dog ikke afgive ordre direkte til rigstrykkeriet i Berlin. Dette arrangement fik en brat ende. Helgoland fik i 1885 en ny guvernør, Sir Barkly, som ikke alene nægtede at videresende Goldners bestillinger til rigstrykkeriet, men også beslaglagde trykpladerne. Da Goldner jo imidlertid var den lovlige ejer af pladerne, kunne guvernøren ikke fastholde beslaglæggelsen, men det var slut med yderligere trykning i postvæsenets trykkeri.

Goldner lod herefter trykningen foretage hos private firmaer, først hos Giesecke & Devrient i Leipzig, senere hos F. Schlotke i Hamborg.

Af de på side 23 afbildede mærker, Afa nr. 13–16 & 18–20, findes der ikke andre nytryk end ca. 200 eksemplarer, som i 1890 blev fremstillet til Rigspostmuseet i Berlin. Disse er langt sjældnere end originale mærker, og kun ganske få er i privat besiddelse.

For at kunne afgøre om et mærke er original eller nytryk, må man være opmærksom på følgende:

Portrættypen:

Som det ses af ovenstående afbildinger, er der 3 forskellige typer. Type I har hårknude, type II har en stor hårlok, og type III en lille hårkrølle. (Type III findes kun på 1 Sch., takket).

Takning og gennemstikning:

Originale mærker og Berliner-nytryk er takket ca. $13^1/_2 \times 14^1/_4$, med spidse takker og store takningshuller. Leipziger-nytryk holder samme takningsmål, men er let kendelige på de afstumpede takker og de påfaldende små takningshuller. (Se afbildningen øverst side 26) Hamburger-nytrykkene er takket 14 × 14 og kan derfor straks kendes på takningen.

For gennemstikningens vedkommende er det vanskeligt at beskrive forskellen mellem originaler og nytryk, men i reglen er gennemstikningen skarpere, mindre »flosset« på nytrykkene.

Farverne:

Også når det gælder Helgoland er det svært at beskrive farver, men der er, navnlig for Leipziger- og Hamborger-nytrykkenes vedkommende, store forskelle. Berliner-nytrykkene er ikke lette at bedømme uden hjælp af kvartslampe og sammenligningsmateriale.

Papiret:

Ikke mindst til Leipziger- og Hamborger-nytryk er der anvendt en fra de originale mærker afvigende papirsort, som er meget glat (satineret). Endvidere slår trykket kraftigere igennem på nytryk end på ægte mærker, på hvilke det ofte kun kan anes på bagsiden. Det »mønstrede« (eller »kvadrillerede«) papir er kun benyttet til originale mærker.

Gummien:

Originalerne har som hovedregel gullig, ru og »knækket« gummi, Berliner-nytryk gullig-hvid og mere glat gummi, medens Leipziger- og Hamborger-nytryk har glat, maskinelt påført gummi.

Af opstillingen på side 24 over originaler og nytryk vil det fremgå, at nogle værdier findes i flere trykoplag, disse er ikke specificerede af hensyn til overskueligheden. Når der anføres »ingen nytryk« er det bortset fra det tidligere omtalte særlige oplag.

Til slutning nogle ord om stempler. Når man tager Julius Goldners aftale om trykning af frimærker i betragtning, kan det ikke overraske, at han ingen vanskeligheder havde med at få såvel originale mærker fra restoplagene, som nytryk, stemplet. I begyndelsen skete det med de på Helgoland i brug værende originale poststempler, senere med stempler af »eget fabrikat«.

Desuden findes mange frimærker fra Helgoland med falske stempler, naturligvis på grund af den for adskillige mærkers vedkommende store prisforskel mellem ustemplede og stemplede mærker.

Der må tilrådes megen forsigtighed og skepsis før erhvervelsen af stemplede mærker fra Helgoland, ofte kan ægtheden kun afgøres med bistand fra eksperter i udlandet.